

Szöllősi Annamária¹ 

A reziliencia jelentése és fogalmi fejlődése

Multi- és interdiszciplináris perspektíva

The Meaning and Conceptual Evolution of Resilience

A Multi- and Interdisciplinary Perspective

Absztrakt

A tanulmány célja a reziliencia fogalom értelmezési tartományának feltérképezése, amely megfelelő viszonyítási keretrendszert biztosíthat a téma terület további kutatásához. Ennek érdekében az ökológia, a pszichológia, a filozófia és a politikatudomány hazai és nemzetközi releváns szakirodalmának áttekintésére támaszkodik, kiemelve a kiválasztott tudományágakban megjelenő rezilienciaértelmezések sokszínűségét. A tanulmány rávilágít a reziliencia és a rezisztencia fogalmak közötti etimológiai és szemantikai különbségekre. Kiemelt figyelmet fordít továbbá a reziliencia terminusának multi- és interdiszciplináris jellegére és a fogalom meghatározásával kapcsolatos nehézségek áttekintésére.

Kulcsszavak: reziliencia, rezisztencia

Abstract

The aim of the study is to map the range of interpretations of the concept of resilience, which can provide a suitable frame of reference for further research in this area. To achieve this, it draws on a review of the relevant national and international literature in ecology, psychology, philosophy and political science, emphasising the diversity of interpretations of resilience in the selected disciplines. The paper highlights the etymological and semantic differences between the notions of resilience and resistance.

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola,
e-mail: szollosi.annamaria@outlook.hu

Additionally, special attention is given to an overview of the difficulties in defining the concept and to the multi- and interdisciplinary nature of the terminology of resilience.

Keywords: resilience, resistance

Bevezetés

A rezilienciát² gyakran idézett mondásokkal társítják, mint például a „Teher alatt nő a pálma!”, vagy „Ha az élet citrommal kínál, csinálj belőle limonádét!” Ezek a közismert aforizmák hétköznapi értelemben a problémákra való felkészülés és a váratlan nehézségek kezelésének képességét hangsúlyozzák.³ A Merriam-Webster Dictionaries resilience szócikke két definíciót is kínál a fogalom értelmezésére. Az első definíció a mérnöki tudományok szemszögéből vizsgálja és az anyagok fizikai szilárdságát helyezi előtérbe, eszerint a reziliencia „egy igénybe vett test azon képessége, hogy visszanyerje méretét és alakját, különösen az összenyomás okozta deformáció után”. A másik meghatározás pszichológiai értelemben, az egyéni ellenálló képességre fókuszálva közelíti meg a fogalmat, és „a szerencsétlenségből vagy változásból való könnyű kilábalás vagy alkalmazkodás képességeként” definiálja.⁴

Bár a reziliencia népszerű fogalommá vált, amelyet az öngyógyító könyvek és motivációs előadások is gyakran középpontba állítanak, jelentősége túlmutat a hétköznapi életbölcseéseken. Napjainkban is több tudományterület aktuális fókuszpontja, ahol a jelenség vizsgálata rendszerszintű értelmezést kíván. A reziliencia a hétköznapi életben egyszerű viselkedési mintaként jelenik meg, a tudományos gondolkodás azonban ennél átfogóbb elméleti, tudományos keretben vizsgálódik és kiterjeszti az anyagokra, ökoszisztémákra, valamint az egyének, közösségek és nemzetek szintjére, egészen a globális folyamatokig. Ez a megközelítés ellenáll a bulvárosodásnak, és a rezilienciát komplex, többdimenziós képességként értelmezi, amely alkalmazkodást és hosszú távú fenntarthatóságot tesz lehetővé a különböző rendszerekben.

Szakirodalmi áttekintés

Ökológiai megközelítés

A szakirodalomban egyetértés van abban a tekintetben, hogy a rezilienciafogalom első tudományos definiálása Crawford Stanley Holling kanadai ökológus munkásságához köthető. A reziliencia atyjaként is számontartott Holling 1973-as tanulmányában az ökológiai rendszerek két alapvető viselkedési formáját, a stabilitást és a rezilienciát állította párhuzamba. Az egyensúlyközpontú szemlélet szerinti stabilitás esetében az ökológiai rendszer képes arra, hogy egy átmeneti zavar után visszatérjen egyensúlyi

² A magyar nyelvben a kifejezés legpontosabban a „rugalmas ellenálló képesség” szókapcsolattal írható le. Mivel ez nemcsak élőszóban nehézkes, de folyamatos használata írásban is körülményes, a tanulmány elsősorban a reziliencia kifejezést alkalmazza, amely a hazai szakmai szövegek környezetben is egyre ismertebb és elfogadottabb formulává vált.

³ CHANDLER–COAFFEE 2017: 4.

⁴ Merriam-Webster [é. n.].

állapotába, stabilitása fokmérőjeként az ingadozás mértéke és sebessége szolgál. Ebben az esetben a stabilitás a rendszer tulajdonsága, az ingadozás mértéke pedig az eredmény. A reziliencia ezzel szemben a rendszer azon tulajdonsága, amelynek köszönhetően a változások és zavarok elviselését követően továbbra is képes fennmaradni, így felfogható az ökológiai rendszer fennmaradásának, perzisztenciájának mértékeként is. Ebben az esetben a reziliencia a rendszer tulajdonsága, a fennmaradás vagy a kihalás valószínűsége pedig az eredmény.⁵ Holling örökségéből kiindulva, de annak horizontját kiterjesztve Philip S. Lake a reziliencia és a rezisztencia ökológiai meghatározásában rejlő különbségeket vizsgálta. Meghatározása szerint az ökológiai rendszerek az őket ért zavaró hatásokra alapvetően kétféle módon reagálnak: a rezisztencia a zavarás veszteségek nélküli átvészelésének képessége, reziliencia pedig a veszteségek bekövetkezését követően a zavarásból való felépülés képessége.⁶ Az ökológiai rendszerek nem önmagukban, elkülönülten léteznek, az ember és a természeti környezet egymástól elválaszthatatlanok, ezért a holisztikus megközelítés alapján az ember és természet közötti interdependenciából adódóan a szociálökológiai rezilienciakutatások kapnak nagyobb hangsúlyt.⁷

A reziliencia morálfilozófiai vizsgálata

A morális vizsgálatra irányuló primer kutatások az egészségügy területére koncentráltak, és az egészségügyi ellátás során jelentkező etikai kérdésekből fakadó lelki megterhelés és belső feszültség témáját járták körbe.⁸ Rushton kutatásai az egészségügyi dolgozók mentális és érzelmi jóllétének fenntartására irányultak, és azt vizsgálták, hogyan lehet a morális stressz ellenére is a szakmai normákat betartva etikusan cselekedni. Felfogásában a morális reziliencia proaktív és dinamikus folyamat, „az egyén azon képessége, hogy megőrizze vagy helyreállítsa integritását az erkölcsi csapásokra adott válaszként”.⁹

A morális reziliencia katonaerkölcsi szempontjainak vizsgálata viszonylag kevésbé kutatott szakterület. A katonai szempontokat is előtérbe helyező felfogás szerint a morális reziliencia „egy egyén rugalmassága, ellenálló képessége az elé táruló (morálisan értékelhető) akadályokkal, kihívásokkal szemben, amely tulajdonságának alapját a katona erkölcsi és morális értékei adják meg”. A honvédelmi megközelítés filozófiai és etikai aspektusban vizsgálja a reziliencia kialakításának lehetőségeit, amelynek során elsődlegesen az egyéni reziliencia fejlesztésének lehetőségeire fókuszál, azonban a fogalom multipoláris, így közösségi és intézményi vonatkozásai sem elhanyagolhatók.¹⁰

Filozófiai kontextusban az emberi jogok elidegeníthetetlenül az individuum részei, azonban nem függetleníthetők az azok garantálására, védelmére és tiszteletben

⁵ HOLLING 1973.

⁶ LAKE 2013.

⁷ CHANDLER–COAFFEE 2017: 27; SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015: 14–15.

⁸ MARKOVICS 2024: 100.

⁹ RUSHTON 2023.

¹⁰ MARKOVICS 2024: 101.

tartására létrehozott társadalmi intézményektől. Markovics a morális rezilienciával kapcsolatos pszichológiai, teológiai és etikai szempontú vizsgálatok elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a reziliencia kialakítása során is figyelembe kell venni és támaszkodni kell az intézményes oktatásban és nevelésben rejlő lehetőségekre. A morális trauma által kiváltott pszichés sérülések megelőzésére lehetséges megoldásként az általa „folyamatos, ismételt, fegyelmezett gyakorlásként” meghatározott drillek szerepét hangsúlyozza, amelyek a mentális-morális kondicionálás útján fejleszthetik az ellenálló képességet. A megállapítás helytállóságát nem vitatva, szükséges azonban kiemelni, hogy a drillek elsősorban a rezisztencia és nem a reziliencia kialakítását segíthetik elő. A morális reziliencia filozófiai, teológiai és pszichológiai aspektusú integrált megközelítést és komplementer stratégiát igényel, amelynek egymásra épülő lépései segíthetik a katona egyéni ellenálló képességének kialakítását. A morális reziliencia kialakítása felfogható egy komplex, progresszív folyamatként, amelynek első lépése lehet az egyéni szinten megvalósítható önkritika és önreflexió, azonban ez nem elegendő, a hatékony leküzdéshez az erkölcsi dilemmák feldolgozása és a jövőbeli esetekre alkalmazható, megfelelő válaszstratégia elsajátítása is szükséges, amelyet intézményi szinten a katonai nevelés, a kiképzés és a mentálhigiénés támogatás egymás hatását erősítve segíthet elő.¹¹

Pszichológiai reziliencia

A pszichológia területén kiterjedt szakirodalma van a rezilienciával foglalkozó kutatásoknak. Nincs konszenzus a fogalom használatát illetően, de az egyik legismertebb és széles körben használt definíció az Amerikai Pszichológiai Társaság Pszichológiai Szótárának meghatározása, eszerint a reziliencia a „nehéz vagy kihívást jelentő élettapasztalatokhoz való sikeres alkalmazkodás folyamata és eredménye, különösen a mentális, érzelmi és viselkedési rugalmasság, valamint a külső és belső követelményekhez való alkalmazkodás révén”.¹² Egy másik tudományos megközelítésben a pszichológiai reziliencia „sokkhatás esetén megmutatkozó rugalmas ellenálló képesség, amely biztosítja a funkcionális fennmaradást”.¹³ Pszichológiai szempontból reziliens az az egyén, aki a negatív hatások, nehézségek ellenére is rugalmasan alkalmazkodik és személyiségfejlődésen megy keresztül. A korai vizsgálatok a szoros értelemben vett ökológiai és biológiai meghatározáson alapuló megközelítésre támaszkodtak. Kiterjesztő értelmezésben viszont a pszichológiai reziliencia adaptálódási képességként jellemezhető, amely számos ponton átfedést mutat a stresszkezelés és a megküzdés pszichológiai meghatározásaival.¹⁴

A pszichológia a rezilienciát több nézőpontból is kutatta, ehhez többek között a háború, a rendkívüli nélkülözés és a természeti katasztrófák formájában jelentkező szélsőséges traumák hatásait vizsgálta.¹⁵ A fejlődépszichológia gyermekkori rezilien-

¹¹ MARKOVICS 2024: 106.

¹² American Psychological Association [é. n.].

¹³ SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015: 12.

¹⁴ KÓRÓDI-SZABÓ 2019: 528.

¹⁵ MASTEN-POWELL 2003: 7; BONANNO 2004.

ciát vizsgáló kutatásainak fókuszában azok a gyermekek álltak, akik paradox módon, a traumára hajlamosító tényezők megléte és az előzetes várakozások ellenére is jól alkalmazkodtak. A vizsgálatok során arra keresték a választ, hogy mi lehet az a személyiségjegye vagy képesség, amely megkülönbözteti őket rosszabbul alkalmazkodó társaiktól.¹⁶ Megállapították, hogy a reziliens gyermekek és fiatalok pszichológiai módszerekkel beazonosíthatók, képességük kifejlődését a hatékony szülői háttér, az átlagos, vagy azt meghaladó kognitív fejlettség és a pozitív önértékelés segíti. A reziliencia fejleszthetősége azért jelentős, mert a vizsgálatok szerint a gyermekkorban megszerzett készség hosszú távon is meghatározó és a korai felnőtt korban is kimutatható. A sikertelen, elégtelen alkalmazkodáshoz (maladaptivitás) a fiatalok problémákkal terhelt családi hátterének, a stresszre és a negatív érzelmek megélésére irányuló hajlamának, valamint alacsony önértékelésének együttes hatása vezet.¹⁷ Bonanno felnőttkori rezilienciával kapcsolatos kutatásai alapján amellet érvel, hogy a reziliencia nem elszigetelt jelenség, vagy egy különleges, ritka képesség, amellyel csak néhány ember rendelkezik. Reziliencia alatt az egyébként hétköznapi, normális körülmények között élő felnőttek azon képességét értette, amelynek segítségével a traumát követően is viszonylag stabil, egészséges szinten tudják tartani a pszichológiai és fizikai működésüket.¹⁸

Napjainkban a pszichológia rezilienciával kapcsolatos vizsgálatait két, jól elkülöníthető irányban vizsgálódnak. Az egyéni személyiségjegyek szerepét hangsúlyozó vonásalapú szemléletet (*trait-based approach*) követően a környezeti hatásokat hangsúlyozó helyzetalapú szemlélet (*state-based approach*) vált hangsúlyossá, amely folyamatként tekint a rezilienciára. A reziliencia nem statikus tulajdonság, amely az egyénben jelen van vagy hiányzik. Dinamikus és kontextusfüggő jelenség, amely az egyén és környezete közötti folyamatos interakciók hatására formálódik. Olyan adaptív folyamatként értelmezendő, amely különböző körülmények között eltérő formában és mértékben nyilvánul meg, ezért a pszichológia a bináris megközelítés helyett spektrum alapú értelmezési keretben vizsgálja.¹⁹ A modern pszichológiai rezilienciaértelmezés ötvözi a két megközelítés markáns jegyeit, amely a vizsgálódás hatósugarának kiterjesztését eredményezve már nemcsak az egyéni, hanem a közösségi és az intézményi reziliencia irányában is vizsgálódik.²⁰

A reziliencia fogalmának pszichológiai vonatkozású értelmezésében az igazi paradigmaváltást a pozitív pszichológiai jelenségek vizsgálatára irányuló kutatások megjelenése jelentette, amelyek a traumák negatív hatásai helyett annak pozitívumaira fókuszáltak. A szemléletváltás terén bekövetkezett fordulat eredményeként nagyobb hangsúlyt kapott a reziliencia és a stresszhatásokkal való megküzdés, valamint annak hatásaiból való felépülés pozitív következményeire koncentráló irányzat. A rezilienciát pozitívan befolyásolhatja a társas támogatottság, a célorientáltság, a pozitív énkép, a jó problémamegoldó képesség, a változások elfogadása és a pozitív megküzdés

¹⁶ SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015.

¹⁷ MASTEN–POWELL 2003: 12.

¹⁸ BONANNO 2004: 20.

¹⁹ SOUTHWICK et al. 2014.

²⁰ KÓRÓDI–SZABÓ 2019: 529.

egyaránt.²¹ A reziliencia és a megküzdés elhatárolásánál megkülönböztetik a reaktív, vagyis a múltban bekövetkezett eseménnyel való megküzdést, valamint a proaktív, vagyis a jövőben bekövetkező eseményekre, kihívásokra való felkészülést. A proaktív megküzdés és a reziliencia közös vonása, hogy egymás hatását erősítve mindkettő elősegítheti a pozitív irányú személyiségfejlődést.²²

Politikatudomány

A reziliencia tudományos jellegű értelmezésének nemzetközi szinten kiterjedt szakirodalma van, a magyar politikatudomány területén azonban a feldolgozottsága elmarad a nemzetközi szinttől.²³ A reziliencia fogalmának vizsgálatához sok más tudományághoz hasonlóan a politikai diskurzus is az ökológia tudományterületének eredményeit használta ugródeszkeként. Jonathan Joseph a jelenség kormányzathoz fűződő viszonyának kritikai vizsgálata során amellet érvel, hogy napjaink komplex társadalmi és politikai környezetét nem a stabil, tartós társadalmi struktúrák, hanem a dinamikus egyéni viszonyok jellemzik, amelyek inkább az egyéni érdekek és célok megvalósítását igénylik és segítik. A megváltozott társadalmi kapcsolat- és viszonyrendszer hatása az irányításban is tetten érhető. A neoliberális szemlélete az egyén felelősségét hirdeti, a kormányzati szerep csökkenésével az állam kvázi háttérbe vonul. A reziliencia tükrében a neoliberális megközelítés a tudatosságra, a felkészültségre és az alkalmazkodóképességre helyezi a hangsúlyt, ami az önmagát irányító egyén felelőssége. A gyors alkalmazkodást és változást lehetővé tévő komplex hálózatba a reziliencia gondolata jól illeszthető, és Joseph szerint főként ezzel magyarázható a politikatudományban növekvő népszerűsége. Érvelése szerint egy olyan folyamatosan változó világban, amelyet az ember egyre kevésbé tud kontroll alatt tartani, még kevésbé megváltoztatni, alkalmazkodni kell, amihez a reziliencia lehet a megoldás. Kritikai konklúziója viszont negatív, értelmezésében a reziliencia napjaink slágerkifejezése, amely a túlhasználat miatt nemcsak, hogy kiüresedett, de a mindenkor kormányzati szándék kiszolgálására is alkalmas, és jelentése kontextustól függően is változhat.²⁴

Reziliencia kontra rezisztencia

A rezilienciát gyakran a rezisztenciával azonosítják, összemossa a két kifejezés eltérő jelentéstartalmát, azt sugallva, hogy egymás szinonimái. Az ellenállás (*resistance*) azonban nem azonos a rezilienciával (*resilience*).²⁵ Etimológiai értelemben a reziliencia szóalak eredeti gyökere a latin *resilio* igében keresendő, amelynek jelentése „visszaugrik” vagy „visszapattan”. Maga a szó a latin *re* (hátra) és *salire* (ugrani) szavakból áll össze. A *resistance* szó gyökerei szintén latin eredetűek, a latin *resisto* „ellenáll”

²¹ RIBICZEY 2008.

²² SZABÓ-MÁTH-SZTANCSIK 2019.

²³ CZENE-JÓÓ 2022.

²⁴ JOSEPH 2013: 51.

²⁵ NORRIS et al. 2008: 129; SZÉKELY 2015.

kifejezést a *re* (vissza) és a *sisto* (állít) szavak alkotják. A két kifejezés közötti különbség nem kizárólag etimológiai szempontból értelmezhető. Bár mindkettő egy-egy tulajdonságot takar és egy lehetséges stratégiát kínál a kihívások kezelésére, a kulcsfontosságú különbség közöttük, hogy amíg a reziliencia a hatás bekövetkezését követő regenerálódásra, alkalmazkodásra való képességet hangsúlyozza, addig a rezisztencia a kihívásokra való ellenállásra összpontosít abból a célból, hogy ne érje hatás. A két fogalom közötti különbség jól szemléltethető a „fa analógiával”, ahol a tölgyfa a rezisztencia, míg a nád a reziliencia attribútumait mutatja. Az állhatatosság és a kitartás szimbólumaként ismert tölgyfa szilárdan ellenáll a külső erőknek, de csak egy bizonyos határig; ha a rá nehezedő erő túl nagy, eltörik vagy kidől. Ezzel szemben a nád a változó körülményekhez való alkalmazkodás iskolapéldája: meghajlik akár a legkisebb szellőre is, azonban éppen ez a tulajdonsága teszi hosszú távon ellenállóbbá.²⁶ A fa szimbólum az emberi kitartást, az élet kihívásaival való megküzdést szimbolizálja, amely a reziliencia vizuális ábrázolásában is visszatérő elemként jelenik meg.²⁷

László Tamás az ellenállás és az alkalmazkodás közötti különbségeket a narrativitás kontextusában vizsgálta. Feltételezéséből kiindulva a rezilienciáról szóló gondolkodásban két alapvető emberi igény feszül egymásnak, amely kettősség a reziliencia narratív értelmezésében is kimutatható. A „rugalmas ellenálló képességet” a stabil, megszokott állapotba való visszatérés igénye jellemzi, kulcsszavai a biztonság, valamint az állandóság iránti vágy. A „rugalmas alkalmazkodóképesség” kulcsszavai a változás, valamint a megújulás szükséglete és a változás elkerülhetetlensége vezérli, ebből adódóan az eredeti állapot visszaállítása helyett a fejlődésre és az új megoldások keresésére fókuszál.²⁸

Terminológiai buktatók

A tudományos kutatás a megfelelően bevezetett és vizsgált fogalmi alapok nélkül ingatag lábakon áll. A reziliencia fogalmának kutatása ennek megfelelően napjainkban is centrális téma és dinamikusan fejlődő kutatási terület. Annak ellenére azonban, hogy számos tudományág által kutatott és a tudományos körökben is elfogadott jelenség, több szerző egybehangzó érvelése alapján leszögezhető, hogy a fogalmát illetően nincs ilyen egyetértés.²⁹ A tudományterületi kontextustól függő rezilienciaértelmezések rávilágítanak a fogalom sokoldalúságára és alkalmazhatóságának széles spektrumára. A reziliencia eltérően értelmezhető az egyén, a közösség, a szervezet vagy az egész társadalom szintjén. A reziliencia vizsgálatára irányuló tudományos megközelítések nem vállalkoznak az átfogó rezilienciaelmélet megalkotására, jellemzően a kérdések feltevésére szorítkoznak.³⁰ A rezilienciával foglalkozó tudományos kutatások számának

²⁶ Az összehasonlítás alapja Ezópusz: *A tölgyfa és a nád* című híres tanmeséje. In LÖVEI–VAJDA 2021: 137–139.

²⁷ LÁSZLÓ 2022: 154–155.

²⁸ LÁSZLÓ 2022: 153.

²⁹ FJÄDER 2014: 119; NORRIS et al. 2008: 128; CHANDLER–COAFFEE 2017: 27.

³⁰ BOURBEAU 2013: 6.

emelkedésével az annak bírálatát előtérbe helyező tudományos művek száma is megszaporodott.³¹

Bár minden vizsgált tudományág kísérletet tett a reziliencia definiálására, nincs egyetemes, egységes meghatározása. A tudományterületeken belül sem egységes nézőpontokra és operacionalizálási problémákra egy lehetséges válasz lehet, hogy a reziliencia mint fogalom dacol a bináris megközelítésekkel.³² Egyes szakértők amellet érvelnek, hogy a reziliencia sokféle értelmezhetősége miatt célszerűbb lenne a fogalom pontos definiálása helyett ernyőként tekinteni rá. Ez a közös ernyő lehetőséget teremthetne az eltérő tudományterületekre jellemző hagyományos megközelítések újragondolására. Mivel a jelenséggel összefüggő problémákat meglátásuk szerint a hagyományos módszerekkel sem megelőzni, sem megoldani nem lehet, a reziliencia elsődleges szerepe az kellene legyen, hogy keretet adjon a társadalmi, politikai és gazdasági szerveződések újragondolásáról szóló alapvető viták számára.³³ Más vélemények a fogalmi nehézségeket a reziliencia rendszerfogalmi jellemzőire vezetik vissza.³⁴ Ebben a felfogásban a reziliencia széles körű elterjedésének oka, hogy rendszerfogalom lévén a jelenséget új kontextusba helyezte, és a tudományt gyakorlatilag „átkeretezte”. A megszokott gondolkodási sémáktól történő eltávolodás új nézőpontokat és narratívaváltást, újfajta gondolkodási paradigmát eredményezett. Ami tény, hogy a fogalomhoz olyan alapvető, univerzális jelentéstartalom társítható, amely számos tudományterület számára releváns kapcsolódási pont lehet. A reziliencia fogalma körüli tudományos konszenzus hiányát magyarázhatja az is, hogy az egyes definíciók eltérő tudományos nézőpontból, az adott tudományterületre jellemző metodikával közelítik meg a fogalom meghatározását, amely az ahhoz leginkább illeszkedő aspektusok kiemelését eredményezi.

Konklúzió

A reziliencia a környezeti kihívásokhoz alkalmazkodva dinamikusan változó, szituációfüggő képesség. Nem tekinthető univerzális, általános érvényű tulajdonságnak: az egyén, a csoport, a közösség, vagy akár a nemzet adott típusú kihívással vagy zavarral szembeni ellenálló képessége nem garancia arra, hogy más jellegű kihívásokkal szemben is ugyanolyan hatékonyan lesz képes helytállni. A reziliencia idő- és kontextusfüggő, dinamikus folyamat. Nem statikus, hanem folyamatosan fejlődő, változó és adaptív folyamat, amelyre az egyéni és környezeti hatások, továbbá a nemzeti és kulturális sajátosságok egyaránt hatással vannak.³⁵ Időfüggősége abból fakad, hogy több időskiban is értelmezhető: retrospektív értelemben egy múltbéli esemény tapasztalatainak vizsgálatára, prospektív értelemben a jövőbeli zavaró hatások átvészelésének előjelzésére használható, de értelmezhető és vizsgálható a jelenlegi állapotban megnyilvánuló ellenálló képesség vonatkozásában is. A kontextusfüggőség

³¹ BOURBEAU 2013: 4.

³² KONT et al. 2024: 3.

³³ CHANDLER–COAFFEE 2017: 7.

³⁴ SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015: 15.

³⁵ BOURBEAU 2013: 10.

abból adódik, hogy a rezilienciát a környezeti, kulturális, társadalmi vagy gazdasági körülmények dinamikus változása befolyásolja, ezért a specifikus körülmények és helyzetek függvényében értelmezhető.

Az eltérő fogalmi értelmezések közös tartalmi elemeit összekapcsoló reziliencia hídfogalomként köti össze a tudományterületeket. Multidiszciplináris jellegéből adódóan integrált megközelítést igényel, ami segítheti a jelenség egységesebb és mélyebb megértését.

Felhasznált irodalom

- American Psychological Association [é. n.]: *Resilience*. Online: <https://dictionary.apa.org/resilience>
- BONANNO, George A. (2004): Loss, Trauma, and Human Resilience. Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. Online: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>
- BOURBEAU, Philippe (2013): Resiliencism: Premises and Promises in Securitisation Research. *Resilience*, 1(1), 3–17. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765738>
- CHANDLER, David – COAFFEE, Jon (2017): Introduction. Contested Paradigms of International Resilience. In CHANDLER, David – COAFFEE, Jon (szerk.): *The Routledge Handbook of International Resilience*. London: Routledge, 3–9. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315765006>
- CZENE-JOÓ Máté (2022): Reziliencia, az ellenálló képesség régi-új paradigmája: elméletek, modellek, perspektívák. In DR. ANTAL Attila (szerk.): *Politikatudományi tanulmányok*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 7–17. Online: <https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/3629/politikatudomanyi-tanulmanyok-2022.pdf>
- FJÄDER, Christian (2014): The Nation-State, National Security and Resilience in the Age of Globalisation. *Resilience*, 2(2), 114–129. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2014.914771>
- HOLLING, C. S. (1973): Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1–23. Online: <https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>
- JOSEPH, Jonathan (2013): Resilience as Embedded Neoliberalism: A Governmentality Approach. *Resilience*, 1(1), 38–52. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765741>
- KONT, Júlida et al. (2024): What Makes Audiences Resilient to Disinformation? Integrating Micro, Meso, and Macro Factors Based on a Systematic Literature Review. *Communications*, 1–22. Online: <https://doi.org/10.1515/commun-2023-0078>
- KÓRÓDI Kitti – SZABÓ Éva (2019): A tanulmányi reziliencia értelmezése: kutatási, prevenciós és intervenciós lehetőségek. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 74(4), 527–545. Online: <https://doi.org/10.1556/0016.2019.74.4.6>

- LAKE, Philip S. (2013): Resistance, Resilience and Restoration. *Ecological Management & Restoration*, 14(1), 20–24. Online: <https://doi.org/10.1111/emr.12016>
- LÁSZLÓ Tamás (2022): Közelítések a reziliencia fogalmához és méréséhez a narrativitás kontextusában. *Replika*, 127, 149–164. Online: <https://doi.org/10.32564/127.7>
- LÖVEI Mária – VAJDA Réka szerk. (2021): *100 Ezópusz-mese*. Pécs: Alexandra.
- MARKOVICS Milán Mór (2024): Morális reziliencia mint a katona harcértékét meghatározó elem. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 152(3), 99–112. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.3.8>
- MASTEN, Ann S. – POWELL, Jenifer L. (2003): A Resilience Framework for Research, Policy, and Practice. In LUTHAR, Suniya S. (szerk.): *Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities*. New York: Cambridge University Press, 1–25. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615788.003>
- Merriam-Webster Dictionary [é. n.]: *Resilience*. Online: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience>
- NORRIS, Fran H. et al. (2008): Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150. Online: <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- RIBICZEY Nóra (2008): A rizikótényezőktől a protektív mechanizmusokig: a reziliencia fogalmának alakulása a pszichológiában. *Alkalmazott Pszichológia*, 10(1–2), 161–171.
- RUSHTON, Cynda Hylton (2023): Transforming Moral Suffering by Cultivating Moral Resilience and Ethical Practice. *American Journal of Critical Care*, 32 (4), 238–248. Online: <https://doi.org/10.4037/ajcc2023207>
- SOUTHWICK, Steven M. et al. (2014): Resilience Definitions, Theory, and Challenges: Interdisciplinary Perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1), 1–14. Online: <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
- SZABÓ Renáta Krisztina – MÁTH János – SZTANCSIK Veronika (2019): A reziliencia és a proaktív megküzdés összefüggéseinek vizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 19(4), 73–99. Online: <http://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2019.4.73>
- SZÉKELY Iván (2015): Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. *Replika*, 94, 7–23. Online: https://www.replika.hu/system/files/archivum/94_01_szekely.pdf
- SZOKOLSZKY Ágnes – V. KOMLÓSI Annamária (2015): A „reziliencia-gondolkodás” fel-emelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott Pszichológia*, 15(1), 11–26. Online: <http://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2015.1.11>